

Bibliography (transliterated) 1. Anikin BA, Ruda IL Outsourcing and outstaffing: high technology management: Textbooks. Moscow, INFRA-M, 2006. 288 p. 2. Brin PV, Prokhorenko OV Justification requirements for counterparty in relation outsourcing. Scientific Bulletin of Kherson State University. Series «Economics», December 2014, No9 (2014), p. 89–94. 3. AH Kurbanov Methods of assessing the feasibility of outsourcing // Modern problems of science and education. – 2012. – No 1; [Electron resource]. – Mode of access: www.science-education.ru/101-54374. Prokhorenko OV Ranking model business processes based on the three-dimensional matrix. Naukovyy magazine KNUE «Ekonomika rozvitku» veresen 2011, No3 (59), p. 43–46; 5. SaatyT. Decision-making. Analytic hierarchy process – Trans. from English, R. G. Vachnadze . Moscow, «Radio i svyaz», 1993. 6. Spiridonova KO Klimova DA Mehanizm zaprovadzhennya outsourcing dlya optimizatsii vitrat: Materiali VII Mizhnarodnoi Naukovo-praktichnoi konferentsii «Science in the information space» (Dnipropetrovs'k, 2011.) [Electron resource] – <http://www.confcontact.com/20110929/ekspirid.php> 7. J. Heywood. B. Outsourcing: in search of competitive advantages: transl. from English. Moscow, Izd. dom «Williams», 2002.

Надійшла (received) 22.02.15

УДК 330. 567. 2

В. Б. РОДЧЕНКО, докт. екон. наук, проф., ХНУ ім. В. Н. Каразіна;
Г. П. РЕКУН, канд. екон. наук, доц., ХНУ ім. В. Н. Каразіна, Харків

ПРОЦЕСИ СПОЖИВАННЯ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті визначено передумови та проведено оцінку стану і тенденцій процесів споживання у національній економіці. Виявлені тенденції у показниках структури споживання засвідчили недоліки системи кінцевого перерозподілу доданої вартості у національній економіці, та подальшу деградацію процесів суспільного споживання. Досліджено інституційні та структурні особливості процесів споживання в Україні.

Ключові слова: споживання, структура споживання, доходи, витрати, рівень життя, населення.

Вступ. Визначення рівня та якості функціонування економічної системи характеризується рівнем задоволення нею потреб споживачів, виходячи із використання обмежених ресурсів. Протиставлення і взаємозалежність процесів споживання та процесів накопичення та відтворення економічних ресурсів, є важливим питанням формування методології економічного розвитку: різкий дисбаланс споживання та накопичення призводить до дестабілізації економічного розвитку, при цьому забезпечення «м'якого» регулювання економічної динаміки через узгоджене використання інструменти розширеного споживання та накопичення визнається більшістю сучасних економічних шкіл. Сучасний стан економіки України, що визначається кризовими проявами актуалізує наукову проблематику регулювання процесів споживання та накопичення ресурсів у національній економіці.

Аналіз останніх досліджень та літератури. Фундаментальним діалектичним протиріччям, що визначає процеси соціально-економічного розвитку були і залишається протиріччя між необмеженими потребами особистості та обмеженістю матеріальних благ. Історично проблематика економічних досліджень фокусувалася на знятті обмежень відсутності останніх.

Проблематика формування раціональних потреб особистості, через свою складність та багатокомпонентність економістами вивчалася недостатньо, обмежуючись певною мірою абстрактністю у визначенні раціональності поведінки індивіда.

Ключовий крок у розумінні ролі раціональної поведінки людини був зроблений саме Адамом Смітом. Він поклав в основу економіки гіпотезу про «раціональну» поведінку людини, у такому сенсі: людина вибирає ті рішення, де її прибуток якнайбільший [1].

Результати численних досліджень економічних біхевіористів, надають переконливі підстави для тверджень, що мають суто прагматичне значення (наприклад, про те, що заходи маркетингу впливають на вибір споживача не через «викривлення його уподобань», але через об'єктивне зростання ступеня задоволення, яке він отримує від товарів, що належним чином просуваються на ринок) [2, с. 392]. Лауреат Нобелівської премії в галузі економіки, Вернон Сміт запропонував концепцію «екологічної раціональності», маючи на увазі, що вироблення підходів до вирішування відбувається «у результаті спроб та помилок культурної та біологічної еволюції» [3, с. 755], а не внаслідок свідомих логічних міркувань.

Чинником, що багато разів в історії зумовлював недовіру теоретичних моделей управління економікою була і залишається поведінка економічних суб'єктів. Таким чинником часто виступав непрогнозований споживчий вибір, що прямо чи опосередковано створював проблеми функціонування економічних інститутів.

А. І. Левін вказував, що споживач не завжди орієнтується на раціональні (розумні) споживчі цілі, не володіє інформацією, що і в яких обсягах доцільно споживати (наприклад – надмірне харчування, захоплення модою) [4]. А. А. Овсянніков вказував на недооцінку соціально-економічних факторів споживання, він критикував надмірну біологізацію нормативного підходу [5]. Н. М. Римашевська категорично виступала проти прогнозування попиту на основі раціональних норм та нормативів споживання, вважаючи, що це, зрештою, може призвести тільки до карткової системи розподілу благ і послуг [6].

Серед досліджень проблем забезпечення економічного розвитку домінує увага до процесів формування благ, а процесам споживання приділяється недостатня увага. Дослідження процесів споживання переважним чином орієнтується на забезпечення ним попиту, як інструмента активізації процесів виробництва в умовах ринку.

Щоб отримати додану вартість, як пише К. Маркс «власник грошей повинен знайти на ринку такий товар, сама споживча вартість якого мала б бути

оригінальним джерелом вартості» [7, с. 177], такий товар, процес споживання якого був би в той же самий час процесом створення вартості.

Основою статті «Теорія розподілу часу», як і ряду інших робіт Г. Беккера, є припущення про те, що домогосподарства не просто споживають ринкові товари, а виробляють «споживчі блага», використовуючи для цього як ринкові товари, так і власний час [8].

Жан Бодрийяр стверджує: «Правда про споживання полягає в тому, що воно є функцією виробництва, а не функцією задоволення, і тому – це не індивідуальна функція, а безпосередньо і тотально колективна» [9].

Споживання – це не вид господарювання, самостійний по відношенню до виробництва, а лише зворотний бік виробництва. Якщо «виробництво» характеризує процес з точки зору створення блага, то «споживання» характеризує той же процес з точки зору витрат застосовуваних ресурсів [10].

Питання формування раціональної внутрішньої природи споживання, обґрунтування раціональних споживчих норм, збалансованих з позицій раціональності, етики, екології, врахування домінант ноосферної збалансованості залишається поза увагою в економічних дослідженнях і переважно враховується у якості вихідної константи про необмеженість потреб.

Всебічна оцінка процесів споживання містить у собі значний потенціал стабілізації соціально економічного розвитку, оскільки для суб'єктів ринку залишається актуальною теза «передбачив попит – отримав прибуток». На рівні економіки оцінка процесів споживання дозволяє характеризувати макроекономічну динаміку, визначати передумови зростання або стагнації.

Метою пропонованої роботи є визначення передумов та оцінка стану і тенденцій процесів споживання у національній економіці, з подальшим обґрунтуванням пріоритетів їх регулювання.

Фонд споживання – це складова частина національного доходу, що призначена для задоволення потреб населення та утримування організацій і установ невиконавчої сфери [11]. До складу фонду споживання населення входить фонд колективного споживання та фонд індивідуального споживання. На рис. 1 представлена схема формування джерел фінансування процесів споживання.

Як видно фонд колективного споживання складають освіта, послуги управління, оборона, охорона навколишнього природного середовища, житлово-комунальне господарство, транспорт, зв'язок, телекомунікації та інформатика, охорона здоров'я, духовний та фізичний розвиток (культура і мистецтво, засоби масової інформації, фізична культура і спорт), соціальний захист і соціальне забезпечення та ін.

Джерелами фінансування фонду колективного споживання є доходи підприємств та кошти бюджету. До складу фонду індивідуального споживання входять товари, що купуються, продукти, що виробляються у особистих

підсобних господарствах, продукти, що отримані у рахунок оплати праці, пошив одягу, взуття за індивідуальними замовленнями, ремонт квартир, меблів, послуги пралень, побутове споживання електроенергії, води, газу, знос жилого фонду та ін. Джерелами фінансування фонду індивідуального споживання є заробітна плата, прибуток від власності, пенсії, допомоги, стипендії, компенсації і відшкодування збитків. Наголосити, що проміжне споживання підпорядковується виробничій логіці, а відтак є більш стабільним та прогнозованим у порівнянні із кінцевим споживанням. Кінцеве споживання прямо і опосередковано підпорядковується суб'єктивним перевагам індивідів.

Рис. 1 – Джерела фінансування процесів споживання

Коливання процесів споживання залишається одним з центральних чинників кризоутворення. Загалом у термінології системи національних рахунків враховуються два види споживання: проміжне та кінцеве.

В табл. 1 наведені структурні характеристики процесів споживання в економіці України.

Виходячи з даних таблиці, можна визначити ряд тенденцій у показниках структури споживання.

По-перше, у національній економіці поступово зростає частка кінцевих споживчих витрат у ВВП. Так, за 20 років вона зросла на 10,8%. Іншими словами, в економіці України за останні 20 років відбувається зростання частки споживання та відповідне скорочення валового нагромадження основного капіталу. Ця тенденція є негативною, більш того, вона посилюється від'ємним сальдо зовнішньої торгівлі.

Таблиця 1 – Структура кінцевих споживчих витрат за елементами

Рік	Кінцеві споживчі витрати	За видами		За секторами		
		Індивідуальні	Колективні	Сектор загального державного управління	Домашні господарства	Некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства
1990	73,7	63,5	10,2	16,5	54,8	2,4
1995	76,4	68,2	8,2	21,3	49,7	5,4
2000	75,3	68,2	7,1	18,7	55,1	1,5
2005	76,5	69,5	7,0	18,2	57,2	1,1
2010	84,5	77,4	7,0	20,3	63,4	0,8
2012	88,3	81,9	6,4	19,0	68,2	0,6
2013	91,8	85,7	6,1	18,9	72,2	0,7

* Розрахована за даними [12]

По-друге, відбувається зростання частки індивідуального та скорочення частки колективного кінцевого споживання. Ця тенденція є свідченням виродження інститутів спільного споживання у національній економіці.

По-третє, скорочення частки кінцевого споживання некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства, на фоні скорочення частки інститутів колективного кінцевого споживання є свідченням тінізації процесів суспільного споживання.

По-четверте, висока частка кінцевого споживання сектору загальнодержавного управління зумовлена трансформаційними особливостями національної моделі державного управління. На фоні зменшення кінцевих колективних споживчих витрат існує домінування прямого субсидювання індивідів у системі інструментів державної соціальної політики.

Наведений аналіз ілюструє неефективність системи кінцевого перерозподілу доданої вартості у національній економіці, та подальшу деградацію процесів суспільного споживання.

Однією з передумов подальших трансформацій структури споживання є істотні зміни у доходах та зменшення частки національного доходу що

перерозподіляється через заробітну плату, посилення структуризації суспільства. Так, у 1990 році на заробітну плату припадало більше ніж 53 % ВВП, а у 2000 році частка цього показника скоротилася до 42,3 %. У 2012 році її частка поступово наближається до 50 % за рахунок значної деіндустріалізації економіки.

Дослідження структурних показників населення засвідчило, що відбулися структурні зміни, які відповідають приведенню доходів населення до типової структури країн з розвинутою економікою: відбулося зменшення частки доходів, що формуються за рахунок праці на фоні зростання частки доходів від власності та прибутків. Можна відзначити значну частину соціальних трансфертів, що є співставним з обсягом доходів від заробітної плати. Цей чинник, з одного боку, характеризує достатньо потужну державну соціальну політику, а, з іншого боку, свідчить про те, що значна частина населення не задіяна у виробничій діяльності. Останнє не можна вважати позитивним чинником.

Загалом, проведений аналіз дозволяє констатувати коливання у структурі кінцевого споживання валового внутрішнього продукту в національній економіці, що є притаманним для країни де відбувається істотна трансформація економічної моделі управління.

Наступним аспектом дослідження процесів кінцевого споживання є оцінка його структури (рис. 2).

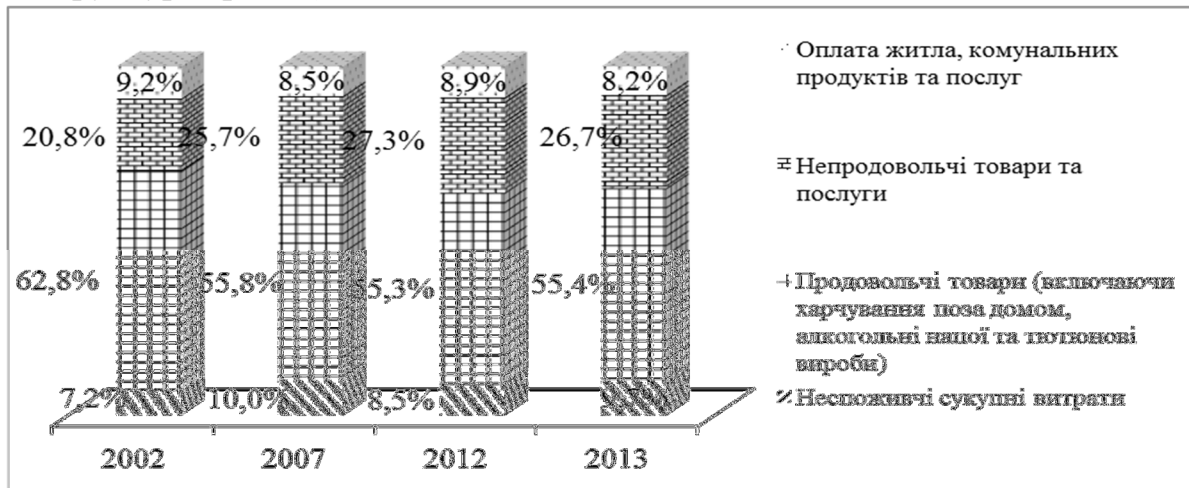

Рис. 2 – Структура сукупних витрат населення [12]

Позитивними є зміни в структурі сукупних витрат домогосподарств. Так, відбувається зменшення частки витрат, що припадає на харчування та, відповідно, збільшується частка інших витрат, що є свідченням зростання заможності населення та можливості виділяти більше коштів на інші статті витрат крім харчування. Аналогічні висновки отримані з аналізу структури роздрібного товарообігу в Україні. Позитивним також є істотне зростання у структурі послуг витрат на діяльність у сфері спорту, культури, відпочинку та розваг.

На рис. 2 наведені структурні характеристики витрат населення. Як видно, частка споживання населення знаходиться на рівні 90% від загального рівня споживчих витрат. Неспоживчі сукупні витрати, до яких входять витрати на особисте підсобне господарство, купівля, ремонт та будівництво нерухомості, вклади, грошова допомога родичам та податки за аналізований період не перевищують 10 %. Коливання цієї частки корелює з кризовими проявами у економіці: посилення кризових проявів веде до її зменшення. Слід відзначити загальну тенденцію зменшення продовольчих витрат у структурі споживання населення на користь непродовольчих товарів та послуг, а також зменшення частки витрат на оплату житла, комунальних продуктів та послуг є позитивними тенденціями у зміні структури споживання, що свідчить про стабілізацію структурних пропорцій у споживанні їх «цивілізацію» та зменшення домінування частки витрат на харчування.

Висновок. Попередні дослідження пріоритетів споживання населення засвідчили, що серед ціннісних орієнтирів розвитку споживчих прерогатив за період 2000–2007 років виходячи з загальнодержавної структури імпорту головними є купівля шкіряних та хутрових виробів, меблів, транспортних засобів, а також творів мистецтва [13]. Отримані висновки свідчать про необхідність формування цивілізованої моделі споживання в Україні на сучасному етапі. Можна вказувати на потребу формування регуляторних впливів держави, що б забезпечували формування відповідних ціннісних орієнтирів. Оскільки серед пріоритетів споживання незначне місце займають товари високої культурної цінності

Побудова ефективної моделі кінцевого споживання валової доданої вартості в економіці потребує подальшого обґрунтування. З одного боку, вона визначає процес формування внутрішнього попиту на продукти та послуги. З іншого – скорочення обсягів кінцевого споживання є джерелом валового накопичення капіталу, що в умовах дефіциту зовнішніх інвестиційних ресурсів стає фундаментом структурних трансформацій в економіці, оновлення основного капіталу та створення технологічного базису економічного зростання. Подальші дослідження авторів будуть сконцентровані на структурних та регіональних аспектах формування та використання вартості.

Список літератури: 1. *Смит А.* Исследование о природе и причинах богатства народов / *А. Смит.* – Монография. – М. : Соцэкгиз, 1962. – 654 с. 2. *Shiv B.* Placebo Effects of Marketing Actions: Consumers May Get What They Pay For / *B. Shiv, Z. Carmon, D. Ariely* // *Journal of Marketing Research.* – 2005. – Vol. 42 (November). – Pp. 383–393. 3. *Смит В. Л.* Конструктивистская и экологическая рациональность в экономической науке / *В. Л. Смит* // *Мировая экономическая мысль.* – Т. 5. – Кн. 2. – М., 2005. – С. 685–767. 4. *Левин Б. М.* Мнимые потребности / *М. Б. Левин.* – М., 1986. – 86 с. 5. *Овсянников А. А.* Типология потребительского поведения / *А. А. Овсянников, И. И. Петтай, Н. М. Римашевская*; Отв. ред. Н. Я. Петраков; АН СССР, Центр. экон.-мат. ин-т, Науч. совет по комплекс. пробл. «Оптим. планир. и управление нар. хоз-вом». – М. : Наука, 1989. – 237 с. 6. *Римашевская Н. М.* Равенство или справедливость / *Н. М. Римашевская, А. А. Римашевский.* – М. : Финансы и статистика, 1991. – 159 с. 7. *Маркс К.* Капитал. Т. 1 / *К. Маркс, Ф. Энгельс* // *Сочинения.* – 2 изд. – Т. 23. – С. 177. 8. *Беккер Г.*

Теория распределения времени / Г. Беккер // США: Экономика, политика, идеология. 1996. - № 1, 2. 9. Baudrillard J. Consumer Society // Baudrillard, J. Selected Writings. Edited by Mark Poster. Cambridge, UK: Polity Press, 1996. – P. 29-55. 10. Гребнев Л. «Собственность и хозяйствование»: комментарий к новому образовательному стандарту / Л. Гребнев // Вопросы экономики. – № 3, 2001. – С. 119–120. 11 *Новый экономический и юридический словарь* / [под ред. А. Н. Азрилияна]. – М. : Институт новой экономики, 2003. – 1088 с. 12. *Державна служба статистики України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>. 13. Рекун Г. П. Формування ціннісних орієнтирів середнього класу, як основа стійкого розвитку економічної системи / Г. П. Рекун // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2009. – № 840. – С. 195–200.

Bibliography (transliterated): 1. Smit A. Issledovanie o prirode i prichinah bogatstva narodov. Monografija. – Moscow: Socjkgiz, 1962. 654. Print. 2. Shiv B. Carmon Z., Ariely D. «Placebo Effects of Marketing Actions : consumers May Get What They Pay For». Journal of Marketing Research. 2005. Vol. 42 (November). 383–393. Print. 3. Smit V. L. «Konstruktivistskajaj j ekologicheskej aracional'nost' v jekonomicheskoj nauke». – Mirovajaj ekonomicheskaja mysl'. Vol. 5. Kn. 2. – Moscow, 2005. – 685–767. Print. 4. Levin B. M. Mnimye potrebnosti. Moscow, 1986. 86. Print. 5. Ovsjannikov A. A., Pettaj I. I., Rimashevskaja N. M. «Tipologija potrebitel'skogo povedenija». Otv. red. N. Ja. Petrakov; AN SSSR, Centr. jekon.-mat. in-t, Nauch. Sovet po kompleks. probl. «Optim. planir. Iupravlenie nar. hoz-vom». – Moscow: Nauka, 1989. 237. Print. 6. Rimashevskaja N. M., Rimashevskij A. A. Ravenstvo ili spravedlivost'. – Moscow: Finansy i statistika, 1991. – 159. Print. 7. Marks K. Jengel's F. Kapital. Vol. 1. Sochinenija. 2 izd. Vol. 23. 177. Print. 8. Bekker G. «Teorija raspredelenija vremeni». SShA :Jekonomika, politika, ideologija. 1996. № 1, 2. Print. 9. Baudrillard J., Consumer Society // Baudrillard, J. Selected Writings. Edited by Mark Poster. Cambridge, UK: Polity Press, 1996. – 29–55. Print. 10. Grebnev L. «Sobstvennost' i hozjajstvovanie» :kommentarij k novomu obrazovatel'nomu standartu. Voprosy ekonomiki. No 3, 2001. 119–120. 11. «Novyj ekonomicheskij j uridicheskij slovar» [pod red. A. N. Azrilijana]. Moscow: Institut novojj ekonomiki, 2003. 1088. 12. Derzhavna sluzhba statystiky Ukrayiny. <<http://ukrstat.gov.ua/>>. 13. Rekun H. P. «Formuvannya tsinnisnykh oriyentyriv seredn'oho klasu, yakosnova stiykoho rozvytku ekonomichnoyi systemy». Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho univrsytetu im. V. N. Karazina. 2009. – No 840. – 195–200. Print.

Надійшла (received) 21.04.2015

УДК 336. 64

Н. В. САБЛІНА, канд. екон. наук, доц., ХНЕУ ім. Семена Кузнеця;
Є. А. ЗУБЕНКО, студентка, ХНЕУ ім. Семена Кузнеця, Харків

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛІНГУ

В ринкових умовах господарювання, що характеризуються високою нестабільністю, ефективно управління передбачає впровадження на підприємстві системи фінансового контролінгу, що забезпечує координацію функціонуючих підсистем управління на найбільш пріоритетних напрямках фінансової діяльності. Провідною метою фінансового контролінгу є орієнтація управлінського процесу на максимізацію прибутку та вартості капіталу власників при мінімізації ризику, збереженні ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємства. Статтю присвячено дослідженню теоретичних аспектів фінансового контролінгу на підприємстві як складової системи ефективного управління підприємством, що забезпечує стійке фінансове функціонування підприємства. На підставі проведеного теоретичного аналізу наукових підходів сучасних економістів визначено сутність «фінансів» та «контролінгу» в формуванні дефініції «фінансовий контролінг».

Ключові слова: фінанси, контролінг, фінансовий контролінг.

Вступ. Ринкові умови господарювання сприяють активізації підприємств до економічного зростання, розширення діяльності, удосконаленню технологій, диференціації та диверсифікації виробництва. Ускладнення середовища, в якому функціонує підприємство, збільшення інформаційних складових прийняття рішень та ускладнення обсягу та змісту інформації необхідної для якісного управління визначають необхідність впровадження нових методів та інструментів управління фінансами суб'єктів підприємництва. Фінансовий